

ANNA ZELLMÄ

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

<https://orcid.org/0000-0002-3612-3454>

Formacja ekumeniczna nauczycieli religii w naukowym dyskursie polskich katechetyków

Ecumenical formation for teachers of religion in the academic discourse of Polish catechists

Abstract

Ecumenical formation is one of major areas of holistic and permanent formation for teachers of religion. This paper emphasizes the presence of this issue in the academic discourse of Polish catechists. A preliminary evaluation of research achievements to date has been made and directions for further studies have been indicated. Based on the analyses of studies conducted so far, it was observed that both catechists and ecumenists occasionally attempt to define ecumenical formation for teachers of religion. Three basic dimensions of ecumenical formation are considered important, namely: “to be”, “to know” and “to know how to act”. The roles of various activities undertaken under the basic (preliminary) formation and the permanent formation are assessed. The contribution of Jerzy Kostorz, who was the first to analyse various aspects of ecumenically-oriented catechesis, is here of particular importance. Since researchers sporadically write about current problems related to ecumenical formation for teachers of religion, the article presents current and important issues that have not yet received the due attention of Polish catechists. The problems presented in the article include, among others, the need for teachers of religion to improve in areas related to the subject matter, as well as in methodology and organizational issues, with particular emphasis on socio-cultural and religious challenges and new curriculum documents concerning religious education in Polish schools.

Keywords: catechesis, ecumenism, ecumenical formation, teacher of religion, catechetics.

Streszczenie

Formacja ekumeniczna należy do istotnych obszarów holistycznej i permanentnej formacji nauczycieli religii. W niniejszym artykule zwrócono uwagę na obecność tej problematyki w naukowym dyskursie polskich katechetyków. Dokonano wstępnej oceny dotychczasowych osiągnięć badawczych i wskazano na kierunki dalszych badań. Na podstawie przeprowadzonych analiz stanu dotychczasowych badań zauważono, że zarówno katechetycy, jak i ekumeniści sporadycznie próbują definiować formację ekumeniczną nauczycieli religii. Za istotne uznają trzy podstawowe wymiary formacji ekumenicznej: „być”,

„wiedzieć”, „umieć działać”. Dowartościowują różne działania podejmowane zarówno w ramach podstawowej (wstępnej) formacji, jak i permanentnej. Znaczący jest tu wkład Jerzego Kostorza, który jako pierwszy przeanalizował różnorakie aspekty katechezy ukierunkowanej ekumenicznie. Należy zwrócić uwagę na fakt, że badacze sporadycznie piszą o aktualnych problemach związanych z formacją ekumeniczną nauczycieli religii, ukazano aktualne i ważne dla praktyki kwestie, które do tej pory nie zyskały należnego zainteresowania polskich katechetów. W podjętych analizach zwrócono uwagę m.in. na potrzebę doskonalenia nauczycieli religii w kwestiach merytorycznych i metodyczno-organizacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem wyzwań społeczno-kulturowych i religijnych oraz nowych dokumentów programowych nauczania religii w polskiej szkole.

Słowa kluczowe: katecheza, ekumenizm, formacja ekumeniczna, nauczyciel religii, katechetyka.

Zagadnienia związane z różnymi aspektami formacji nauczycieli religii stanowią trwałą, a zarazem teoretycznie interesującą i praktycznie potrzebną obszar badań związanych z profesjonalnym rozwojem wszystkich zaangażowanych w nauczanie i wychowanie w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych. Mają one swoją długą tradycję¹. Współcześnie badania dotyczące osoby nauczyciela religii, a zwłaszcza jego aktywnego udziału we wstępnej (początkowej) i ciągłej (permanentnej, stałej) formacji z powodzeniem wykorzystywane są również w dociekaniach katechetów i teologów, którzy dostrzegają rolę i znaczenie katechezy ukierunkowanej ekumenicznie². Formacja ekumeniczna nauczycieli religii wzbudza też zainteresowanie praktyków³. Zgodnie z dokumentami Soboru Watykańskiego II oraz posoborowymi dokumentami katechetycznymi badacze zwracają uwagę na różne aspekty tej formacji⁴. Uwzględniając przemiany spo-

¹ Zob. i por. np. wykaz opracowań zamieszczony w: Roman Murawski, Ryszard Czekalski, Jacek Tochmański. Oprac. 1999. *Bibliografia katechetyczna 1945–1995*. Warszawa: Wydawnictwo ATK; Ryszard Czekalski, Roman Murawski. Oprac. 2002. *Bibliografia katechetyczna 1996–2000*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW; Ryszard Czekalski. 2012. *Bibliografia katechetyczna 2001–2010*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.

² Zob. np. Czekalski, Murawski. Oprac. 2002. *Bibliografia katechetyczna 1996–2000*; Czekalski. 2012. *Bibliografia katechetyczna 2001–2010*; por. Jerzy Kostorz. 2010. „Wychowanie do postawy ekumenizmu w nauczaniu religii – doświadczenia katolickie”. *Paedagogia Christiana* 26 (2): 233–249; Jerzy Kostorz. 2011. „Ekumeniczny wymiar duszpasterstwa katechetycznego w parafii”. *Ateneum Kapłańskie* 156 (3): 449–479; Jerzy Kostorz. 2012. Rola doświadczenia ludzkiego w kształtowaniu postaw ekumenicznych na katechezie. W *Ku doświadczeniu wiary*. Red. Krzysztof Kantowski, Wojciech Lechów, 109–120. Szczecin: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego.

³ Zob. i por. pionierskie materiały katechetyczne opracowane przez Wydawnictwo „Święty Wojciech” i kanał telewizyjny „Religia.tv.”, w których w niezwykle interesujący sposób prezentowane są kwestie związane z wychowaniem ekumenicznym. Szerzej o tym pisze Jerzy Kostorz. 2011. „Lekcja religii: płyta DVD + scenariusze lekcji”. *Katecheta* 55 (5): 74–80.

⁴ Zob. np. Jan Charytański. 1985. Inspiracje soborowe w katechetyce. W *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*. Cz. 1. Red. Władysław Kubik, 13–44. Warszawa: Wydawnictwo ATK; Kazimierz Hoffmann. 1962. „Co katecheta powinien wiedzieć o teologii ekumenicznej?”. *Katecheta* 6 (1): 155–159; Stanisław Łabendowicz. 1994. *Formacja katechetów w dokumentach Kościoła i literaturze katechetyczno-dydaktycznej po Soborze Watykańskim II*. Lublin-Radom: Wydawnictwo Diecezjalne Radom; Józef Stala. 2011. „Wiedzieć – zdobywanie wiedzy przez nauczyciela religii i katechetę: w kierunku formacji intelektualnej”. *Polonia Sacra* 15 (29): 307–320.

łeczne, kulturowe i religijne, analizują zarówno zagadnienia merytoryczne, jak też metodyczne i organizacyjne formacji ekumenicznej⁵. Problematyka ta lokuje się w nurcie badań nad katechezą integralną i zasługuje na szczególną uwagę w kontekście nowych założeń programowych nauczania religii w polskiej szkole czy też wyzwań w zakresie kształcenia i doskonalenia zawodowego.

Celem analiz podjętych w niniejszym opracowaniu jest ukazanie formacji ekumenicznej nauczycieli religii w naukowym dyskursie polskich katechetów⁶ wraz z dokonaniem wstępnej oceny dotychczasowych osiągnięć badawczych i wskazaniem na kierunki dalszych badań. W tym obszarze badawczym nie tylko mieszczą się podejmowane przez katechetów próby definiowania formacji ekumenicznej, ale także łączenia jej z innymi wymiarami i etapami integralnej formacji nauczycieli religii. Na bazie dotychczasowych badań zostaną ukazane kwestie, które do tej pory nie zyskały należnego zainteresowania polskich katechetów, a które są interesujące oraz znaczące dla teorii i praktyki katechetycznej.

1. Wokół definicji „formacji ekumenicznej nauczycieli religii”

Stan naukowego dyskursu polskich katechetów na temat rozumienia formacji ekumenicznej nauczycieli religii jest niezwykle trudny do jednoznacznego scharakteryzowania. Słusznie polscy badacze rozpatrują to zagadnienie w różnych kontekstach. Dostrzegają potrzebę powiązania formacji ekumenicznej z innymi obszarami początkowej i permanentnej formacji nauczycieli religii⁷. Trafnie odwołują się zarówno do katechetycznych dokumentów Kościoła⁸, jak też do dokumentów Kościoła poświęconych kwestiom ekumenicznym⁹. Pionierami w tym obszarze badawczym są: Jan Charytański i Mieczysław Majewski,

⁵ Zob. np. Jerzy Kistorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

⁶ Współcześnie przez pojęcie „dyskurs” (łac. *discursus*) określa się nie tylko rozmowy, dyskusję i przemówienia, ale także przestrzeń (obszar), w której jest przeprowadzany w formie ustnej lub pisemnej wywód naukowy. Zatem dyskurs to także obszar analiz naukowych, które są nośnikiem określonych treści i sposobem prezentowania wyników badań. Takie rozumienie naukowego dyskursu stanowi punkt odniesienia dla analiz podjętych w niniejszym opracowaniu. Zob. np.: Antoni Podsiad. 2000. *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*. Warszawa: PAX, 201.

⁷ Zob. np. Kistorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 14nn; Łabędowicz. 1994. *Formacja katechetów w dokumentach Kościoła i literaturze katechetyczno-dydaktycznej*, 132nn.

⁸ Zob. np. Kistorz. 2012. *Rola doświadczenia ludzkiego w kształtowaniu postaw ekumenicznych*, 110–111; Mieczysław Majewski. 1995. *Pedagogiczno-dydaktyczne wartości katechezy integralnej*. Kraków *passim*.

⁹ Zob. np. Kistorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 14nn; por. Piotr Jaskóła. 2004. Ekumenizm w katechezie. W *Wokół katechezy posoborowej*. Red. Radosław Chałupniak, Jan Kochel, Jerzy Kistorz, Waldemar Spyra, 73–76. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

którzy analizując różne wymiary katechezy, zwrócili uwagę na ekumeniczne ukierunkowanie nauczania i wychowania w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych¹⁰. Wspomniani nestorzy polskiej katechetyki bezpośrednio nie zdefiniowali formacji ekumenicznej nauczycieli religii. Zwrócili jednak uwagę na potrzebę wielokierunkowej i wielowymiarowej katechezy w szkole i w parafii. Co więcej, zapoczątkowali szereg debat, pobudzając kolejne pokolenia badaczy (nie tylko katechetów, ale także teologów ekumenistów) do podejmowania analizy w wyżej wymienionym obszarze¹¹.

Opisową definicję „formacji ekumenicznej nauczycieli religii” po raz pierwszy w Polsce zaproponował Jerzy Kostorz, który trafnie zauważył, że w realizacji katechezy ukierunkowanej ekumenicznie szczególną rolę odgrywa osobowość nauczyciela religii¹². Zdaniem tego autora, od tego, kim on [nauczyciel religii] jest, jakie jest jego odniesienie do innych chrześcijan i wyznawców religii niechrześcijańskich, jaka jest jego świadomość ekumeniczna i jak jest on przygotowany do działalności na rzecz ruchu ekumenicznego, w znacznej mierze zależy jakość formacji ekumenicznej młodego pokolenia¹³. J. Kostorz ma rację, dostrzegając znaczenie cech osobowych, wiedzy, umiejętności i postawy nauczyciela religii dla realizacji katechezy ukierunkowanej ekumenicznie. Wspomniany autor trafnie definiuje formację ekumeniczną nauczycieli jako „proces zmierzający do ukształtowania dojrzałej, służebnej, dialogicznej i twórczej osobowości”, przygotowanej merytorycznie zarówno „do przekazu doktryny katolickiej i wiedzy na temat współczesnego ruchu ekumenicznego”, jak też zdolnej „do niesienia uczniom pomocy w zrozumieniu idei ekumenizmu i w podejmowaniu związanych z tym różnych inicjatyw¹⁴. Takie rozumienie formacji ekumenicznej nauczycieli religii uwzględnia wszystkie podstawowe komponenty. Obok przymiotów ludzkich i chrześcijańskich nauczyciela religii dowartościowuje również tak bardzo potrzebne w aktywności dydaktyczno-wychowawczej i katechetycznej kompetencje merytoryczne, wychowawcze i organizacyjno-metodyczne. Co więcej, zwraca uwagę na cechy dojrzałej osobowości i umiejętności z zakresu komunikacji interpersonalnej. Uzasadnione zatem jest przyjęcie zaproponowanej

¹⁰ Zob. i por. Jan Charytański. 1991. Wymiar ekumeniczny. W *Podstawowe wymiary katechezy*. Red. Mieczysław Majewski, 129–143. Kraków: Poligrafia Salezjańska; Mieczysław Majewski. 1995. *Tożsamość katechezy integralnej*. Kraków: Poligrafia Salezjańska, 7nn.

¹¹ Zob. Charytański. 1991. Wymiar ekumeniczny, 129–143; Majewski. 1995. *Tożsamość katechezy integralnej*, 7nn; por. Jan Chrzanowski. 1984. „O wychowanie ekumeniczne”. *Katecheta* 28 (2): 77–78; Wojciech Hanc. 2011. „Ekumeniczny wymiar katechezy w ujęciu dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego”. *Ateneum Kapłańskie* 156 (3): 425–448; Tadeusz Kałużny. 2011. „Ekumeniczny wymiar katechezy”. *Symposium* 15 (2): 55–67.

¹² Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 234.

¹³ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 234.

¹⁴ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 234.

przez J. Kostorza definicji – jako wiążącej w naukowych dyskursach i badaniach z zakresu katechezy ukierunkowanej ekumenicznie.

W tym miejscu warto zauważyć, że wyżej przywołane rozumienie formacji ekumenicznej nauczycieli religii koresponduje ze stwierdzeniami wybitnych współczesnych polskich teologów – ekumenistów, takich jak np. Wojciech Hanc. Autor wielokrotnie przypomina o tym, że tego rodzaju formacja jest integralną częścią szeroko pojętego wychowania i formacji pastoralnej¹⁵. Za dokumentem studyjnym *Formacja ekumeniczna. Refleksje i sugestie ekumeniczne* (1993)¹⁶ podaje opisową definicję. Trafnie stwierdza, że formacja ekumeniczna, niezależnie od tego, kto jest jej podmiotem (np. dziecko, młody człowiek, dorosły, nauczyciel religii), ma charakter ciągły. Dokonuje się bowiem przez całe życie – na różnych etapach rozwoju osobowego i religijnego. Zawsze jest „procesem uczenia się od innych, wiąże się z wykorzystaniem doświadczenia, wiedzy, zdolności, umiejętności i religijnej pamięci chrześcijańskiej wspólnoty, w celu wzajemnego ubogacenia się i pojednania”¹⁷. Formacja ekumeniczna – jak kompetentnie dowodzi W. Hanc – odnosi się do wszystkich wierzących, dlatego powinna znaleźć się nie tylko w programach nauczania religii w szkole, ale także w katechezie parafialnej, katechezie dorosłych, przepowiadaniu homilijnym oraz w formacji duszpasterzy i katechetów. Ten nieustanny proces formacji ekumenicznej nauczycieli religii dokonuje się w integralnym powiązaniu z poznaniem doktryny Kościoła katolickiego oraz poznaniem inaczej wierzących i kształtowaniem postawy otwartej na ekumenizm¹⁸. Wymaga podejmowania różnych działań w obszarze merytorycznym i organizacyjno-metodycznym, na co wielokrotnie zwracają uwagę polscy badacze¹⁹.

Wyżej opisane rozumienie formacji ekumenicznej nauczycieli religii, jak dotąd jedyne w dyskursie polskich katechetów, zasługuje na uwagę zarówno w teoretycznej refleksji naukowej, jak też w badaniach empirycznych i w praktyce pastoralnej. Nietrudno bowiem zauważyć, że ten obszar badawczy, chociaż aktualny i potrzebny w permanentnej formacji nauczycieli religii, jest zaniedbany.

¹⁵ Zob. np. Wojciech Hanc. 2015. „Dialogiczny wymiar formacji ekumenicznej w wychowawczym procesie – postulaty i sugestie ekumeniczne”. *Studia Oecumenica* 15: 437–464.

¹⁶ Wspólna Grupa Robocza Kościoła Rzymskokatolickiego i Światowej Rady Kościołów. 1994. „Formacja ekumeniczna. Refleksje i sugestie ekumeniczne. Dokument studyjny”. *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 10 (2): 69–76.

¹⁷ Hanc. 2015. „Dialogiczny wymiar formacji ekumenicznej” 450.

¹⁸ Hanc. 2015. „Dialogiczny wymiar formacji ekumenicznej” 450–451; por. podobne stanowisko na ten temat zaprezentowane przez: Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 234.

¹⁹ Por. Charytański. 1991. Wymiar ekumeniczny, 129–143; Mieczysław Majewski. 1995. *Spotkania katechezy z teologią*. Kraków: Poligrafia Salezjańska, *passim*.

2. Podstawowe wymiary i etapy formacji ekumenicznej nauczycieli religii

Analizując opracowania polskich katechetów, można zauważyć sporadyczne podejmowanie kwestii związanych z podstawowymi wymiarami i etapami formacji ekumenicznej nauczycieli religii. Pośrednio o tym pisze wspomniany M. Majewski²⁰. Również w opracowaniach Stanisława Łabendowicza można odnaleźć odniesienie do wyżej wymienionej problematyki²¹. Ubogaceniem tych analiz są stwierdzenia teologów specjalizujących się w zakresie ekumenizmu, a zwłaszcza Wojciecha Hanca²² i Tadeusza Kałużnego²³.

Znamienny jest fakt, że jako jedyny w sposób całościowy i pogłębiony o podstawowych wymiarach i etapach formacji ekumenicznej nauczycieli religii pisze J. Kostorz. Analizując ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce, wiele uwagi poświęca formacji podstawowej, „która ma miejsce w ramach studiów teologicznych”²⁴ oraz „permanentnej (stałej), która rozwija się dynamicznie i wielopłaszczyznowo we wspólnocie Kościoła oraz w służbie dla wspólnoty”²⁵. Konsekwentnie autor dowodzi, że formacja ekumeniczna wiąże się wprost z „odpowiednim przygotowaniem teologicznym (intelektualnym i duchowym) oraz metodycznym, jak też wsparciem w zdobywaniu kompetencji do przekazywania wiedzy na temat ekumenizmu i do kształtowania wśród uczniów związanych z tym postaw”²⁶. Obejmuje ona, podobnie jak cała formacja, następujące wymiary: „być”, „wiedzieć”, „umieć działać”²⁷. Pierwszy z wymiarów, jak trafnie dowodzi J. Kostorz, „dotyczy życia ludzkiego i chrześcijańskiego poprzez dojrzewanie w wierze i apostołstwie”²⁸. Wiąże się ze wspieraniem nauczycieli religii w nabywaniu równowagi uczuciowej oraz zdolności do okazywania szacunku, nawiązywania i podtrzymywania kontaktów interpersonalnych i dialogu. Są to cechy i właściwości osobowe, które wprost wpisują się w działania ekumeniczne. „Bez nich nie można nawiązywać autentycznych, opartych na poszanowaniu drugiego człowieka i jego świata, wartości, relacji z wyznawcami religii chrześ-

²⁰ Majewski. 1995. *Tożsamość katechezy integralnej*, 7nn.

²¹ Łabendowicz, *Formacja katechetów w dokumentach Kościoła*, 132nn; Stanisław Łabendowicz. 2015. „Formacja katechetów na współczesne czasy”. *Zeszyty Formacji Katechetów* 15 (4): 47–56; Stanisław Łabendowicz. 2004. „Potrzeba formacji katechetów w wymiarze podstawowym i permanentnym”. *Zeszyty Formacji Katechetów* 6 (4): 42–48.

²² Zob. np. Wojciech Hanc. 2004. „Ekumeniczny wymiar katechezy”. *Studia Oecumenica* 4: 183–207.

²³ Zob. np. Kałużny. 2011. „Ekumeniczny wymiar katechezy” 55–67.

²⁴ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 234.

²⁵ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 234.

²⁶ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 235.

²⁷ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 234; por. CT 22; DOK 238.

²⁸ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 235.

cijańskich czy też niechrześcijańskich”²⁹. Zdaniem J. Kostorza również wymiar „wiedzieć” jest istotny w formacji ekumenicznej nauczycieli religii. Dotyczy bowiem „rzetelnego poznania przesłania zawartego w Piśmie Świętym, w Tradycji i w nauczaniu Kościoła, które katecheta będzie głosił, oraz znajomości adresatów i całego kontekstu społeczno-kulturowego, w którym przepowiada się słowo Boże”³⁰. Co ważne, wymiar „wiedzieć (...) pozwala (...) realizować w pełni założenia współczesnego wychowania ekumenicznego, w którym akcentuje się przekaz doktryny Kościoła katolickiego, nauczanie o inaczej wierzących oraz kształtowanie postawy otwartej na ekumenizm. Bardzo ważne miejsce zajmuje tu przepowiadanie o życiu innych wspólnot i dialogu, jaki Kościół katolicki podejmuje z nimi. Niemniej istotne są kwestie związane z rozwojem ruchu ekumenicznego”³¹. Ich integralną część – jak podkreśla J. Kostorz – stanowi umiejętność działania. Ten wymiar formacji ekumenicznej nauczycieli religii „wiąże się z praktycznym zastosowaniem wiedzy w procesie formacji uczniów (...). Tu też szczególne znaczenie ma świadomość apostolska nauczyciela religii i podejmowanie wynikających z niej działań, także tych, które wprost dotyczą ekumenizmu”³².

Mając powyższe na uwadze, J. Kostorz trafnie zwraca uwagę na realizację poszczególnych wymiarów formacji ekumenicznej nauczycieli religii. Za istotne uznaje pięcioletnie studia teologiczne (stacjonarne lub niestacjonarne), prowadzone w państwowych i kościelnych wyższych uczelniach (w tym także w diecezjalnych i zakonnych wyższych seminariach duchownych). Dowodzi, że w programach kształcenia na kierunku „teologia” obok ekumenicznego ujmowania wszystkich dyscyplin teologicznych, prowadzone są zajęcia z ekumenizmu. Obejmują one m.in.: pojęcie i zasady ekumenizmu, „elementy prawdy i świętości chrześcijańskiego dziedzictwa obecne we wszystkich Kościołach i Wspólnotach chrześcijańskich (...), poznanie innych Kościołów i Wspólnot, aby właściwie rozumieć, co łączy, a co rozdziela, (...) pojęcie jedności organicznej i widzialnej Kościoła, (...) doktrynalne podstawy działalności ekumenicznej, historię ekumenizmu, cel i metodę ekumenicznych działań, różne formy zjednoczenia i współpracy, aktualne życie różnych wspólnot chrześcijańskich, formy kultu Bożego oraz niektóre bardziej specyficzne problemy, takie jak: prozelityzm, irenizm, wolność religijna, małżeństwa mieszane”³³. Wszystko to, zdaniem J. Kostorza, stanowi „podstawę do owocnego zaangażowania się studentów teologii, a w przyszłości

²⁹ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 235.

³⁰ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 235.

³¹ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 235–236.

³² Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 236.

³³ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 236.

katechetów, w ruch ekumeniczny³⁴. Wymaga jednak dopełnienia o „formację wewnętrzną przyszłych katechetów i kształtowanie w nich otwartości wobec wyznawców innych wspólnot chrześcijańskich i religii niechrześcijańskich”³⁵. Autor słusznie postuluje, aby zachęcać studentów teologii (jako przyszłych nauczycieli religii) do zaangażowania się w budowanie jedności wśród chrześcijan, przy jednoczesnej trosce o przekaz pełnej doktryny Kościoła katolickiego³⁶.

Cenne wydają się również, zwłaszcza dla praktyki, propozycje związane z potrzebą nawrócenia serca i odnową życia duchowego zarówno studentów teologii, jak i nauczycieli religii³⁷. J. Kostorz kompetentnie dowodzi, że „winny one mieć swoje integralne powiązanie z liturgią Kościoła i życiem sakramentalnym oraz prowadzić do modlitwy o jedność wszystkich wyznawców Chrystusa. Nieustanna przemiana serca oraz troska o więź z Jezusem i Jego Kościołem stanowi nieodłączny element ekumenicznej formacji katechetów. Musi ona wiązać się z rozwijaniem zdolności do dialogu i konstruktywnej pracy duszpasterskiej na rzecz ekumenizmu oraz ze zdolnością do podejmowania chrześcijańskiej miłości wobec inaczej wierzących”³⁸. Propozycje te zasługują na uwagę dyrektorów referatów i wydziałów katechetycznych, którzy odpowiadają za jakość permanentnej formacji nauczycieli religii.

W kontekście wyżej zasygnalizowanych kwestii słusznie katechetycy nie zapominają o potrzebie ciągłego wspierania nauczycieli religii w formacji ekumenicznej³⁹. Służy temu permanentna ich formacja, która ma miejsce we wspólnocie Kościoła⁴⁰. Wśród różnych form tej formacji katechetycy proponują m.in.: kursy tematyczne, bezpośrednie kontakty z przedstawicielami innych wspólnot chrześcijańskich, spotkania, sympozja i kongresy poświęcone tematyce ekumenicznej – wspólne dla katolików i innych chrześcijan oraz nabożeństwa ekumeniczne organizowane przy różnych okazjach⁴¹. „Te ostatnie – jak trafnie zauważa

³⁴ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 237.

³⁵ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 237.

³⁶ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 237–241.

³⁷ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 237–241.

³⁸ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 237–238; por. Władysław Hładowski. Wychowanie do ekumenizmu. W *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. Red. Wacław Hryniewicz, Jan Sergiusz Gajek, Stanisław Józef Koza, 727–730. Lublin: TN KUL; Damian Bryl. 2004. Duchowość katechety. W *Wokół katechezy posoborowej*. Red. Radosław Chałupniak, Jan Kochel, Jerzy Kostorz, Waldemar Spyra, 58–61. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

³⁹ Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 239–241.

⁴⁰ Zob. szerzej na ten temat np. w: Andrzej Kiciński. 2005. „Współczesna formacja katechetów”. *Roczniki Teologiczne* 52 (6): 109–125; Kazimierz Misiaszek. 2006. „Jaka formacja katechetów?”. *Katecheta* 50 (12): 62–65; Anna Zellma 2013. „Profesjonalny rozwój nauczyciela religii”. Olsztyn: Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, *passim*.

⁴¹ Zob. o tym np. w: Jerzy Kostorz 2018. „Katechetyczne znaczenie listów pasterskich biskupa opolskiego na Tydzień Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan (2016–2018)”. *Studia Oecumenica* 18: 89–102.

J. Kostorz – służą rozwijaniu ducha modlitwy o jedność i pozwalają zaangażować nie tylko katechetów, ale także samych katechizowanych. Stanowią też doskonałą okazję do składania świadectwa⁴².

Z uwagi na znaczenie duchowości nauczyciela religii, w podejmowanych przez niego różnego rodzaju aktywnościach dydaktyczno-wychowawczych i katechetycznych za istotne uznać należy również naukowe dyskursy, w których badacze przypominają o konieczności dowartościowania ekumenicznej duchowości. „Chodzi tu o duchowy proces otwierający wewnątrz człowieka [nauczyciela religii] na Jezusową modlitwę o jedność oraz na przepowiadane przez Ducha Świętego znaki czasu, jednające i łączące chrześcijan⁴³. Niemniej istotną rolę ogrywa skrucha za dawne, wrogie, nastawienie chrześcijan ku sobie nawzajem⁴⁴. Tak określony proces rozwoju duchowego nauczyciela religii obejmuje m.in.: nawrócenie i zmianę sposobu myślenia oraz zaangażowanie we wspólną modlitwę, a przede wszystkim zmianę stylu życia, sposobu myślenia i postawy wobec inaczej wierzących. Zdaniem badaczy uwidacznia się w ofiarnej miłości, współczuciu, cierpliwości, otwartości, dialogu i tolerancji⁴⁵.

Wobec powyższego uzasadnione jest stwierdzenie, że w naukowym dyskursie polskich katechetów obecne są wszystkie najważniejsze kwestie związane z formacją ekumeniczną nauczycieli religii. Problematyka ta nie doczekała się jednak zainteresowania ze strony przedstawicieli różnych ośrodków teologicznych w Polsce. Przeciwnie, daje się zauważyć małe zainteresowanie podstawowymi wymiarami i etapami formacji ekumenicznej nauczycieli religii, a przecież w praktyce coraz częściej – i to w różnych kontekstach edukacyjnych i pastoralnych – nauczyciele religii stają przed problemami, które wprost wiążą się z ekumenizmem. W społeczności szkolnej nie sposób uniknąć sytuacji, gdy uczniowie stawiają pytania o inne wspólnoty chrześcijańskie i wyznawców innych religii. Często nauczyciele religii stają przed koniecznością podjęcia dialogu i współpracy z wychowawcami, którzy deklarują się jako osoby reprezentujące inne tradycje chrześcijańskie i światopoglądowe. Mają też wiele okazji do podejmowania inicjatyw ekumenicznych zarówno w grupie uczniów, jak i w społeczności lokalnej. To z kolei wymaga rzetelnego i wieloaspektowego przygotowania nauczycieli religii na etapie formacji wstępnej oraz doskonalenia kompetencji merytorycznych, metodycznych, komunikacyjnych i wychowawczych w ramach permanentnej formacji.

⁴² Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 238.

⁴³ Hanc. 2015. „Dialogiczny wymiar formacji ekumenicznej” 452.

⁴⁴ Hanc. 2015. „Dialogiczny wymiar formacji ekumenicznej” 452.

⁴⁵ Hanc. 2015. „Dialogiczny wymiar formacji ekumenicznej” 452; por. Kostorz. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*, 238–241.

3. Kwestie otwarte – nowe obszary badawcze

Reasumując wyżej zaprezentowane zagadnienia, które obecne są w naukowym dyskursie na temat formacji ekumenicznej nauczycieli religii, trzeba jeszcze raz wyraźnie zaznaczyć, że problematyka ta, pomimo jej istotnej wartości poznawczej i praktycznej, nie doczekała się należytego zainteresowania ze strony polskich katechetów reprezentujących różne ośrodki teologiczne w Polsce. Za pionierskie uznać należy badania prowadzone przez J. Kostorza na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego. Brakuje jednak naukowego dyskursu prowadzonego na podstawie rzetelnie przeprowadzonych badań empirycznych wśród nauczycieli religii, uczniów, rodziców i grona pedagogicznego. Mając zatem powyższe na uwadze, warto w przyszłości podjąć tego rodzaju badania, pozyskując np. opinie środowiska nauczycieli religii zarówno o formacji ekumenicznej, jak i też o działaniach katechetycznych ukierunkowanych ekumenicznie. Pozyskane wyniki mogą odświeżyć wiele ciekawych kwestii, które należałoby uwzględnić we wstępnej i permanentnej formacji nauczycieli religii. Ze względu na brak wcześniejszych badań empirycznych tego obszaru formacji nauczycieli religii miałyby one charakter pionierski i eksploracyjny. Pozwoliłyby poznać to, co jeszcze nie zostało zbadać i przeanalizowane, oraz postawić dodatkowe pytania badawcze. Na tej podstawie w przyszłości uzasadnione byłyby pogłębione, obszerne i bardziej wszechstronne badania realizowane także wśród uczniów, grona pedagogicznego, duszpasterzy i rodziców.

Zmiany zachodzące zarówno w działalności ekumenicznej Kościoła katolickiego i w społeczności szkolnej, jak i też w programowaniu nauczania religii w polskiej szkole domagają się od nauczycieli religii nowego podejścia do kwestii ekumenicznych. To z kolei nie jest możliwe bez odpowiednich kompetencji wszystkich, którzy aktywnie uczestniczą w wychowaniu młodego pokolenia. Istnieje zatem nagła potrzeba dowartościowania kwestii ekumenicznych we wstępnej i permanentnej formacji nauczycieli religii. Pomocą służyć tu powinni pracownicy wydziałów i referatów katechetycznych oraz organizatorzy Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan. Niemniej istotne są też rozwiązania na poziomie międzydiecezjalnym (np. wypracowane przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski oraz Biuro Programowania Katechezy). Dzięki nim możliwe byłyby różne inicjatywy formacyjne, ukierunkowane na doskonalenie dotychczasowych rozwiązań merytorycznych, metodycznych i organizacyjnych w zakresie formacji ekumenicznej nauczycieli religii. Dobrze przygotowany i nieustannie wspierany nauczyciel religii będzie zdolny do dialogu i budowania wspólnoty nie tylko w grupie osób, które deklarują przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego, ale także wśród innych chrześcijan.

Bibliografia

- Bryl Damian. 2004. Duchowość katechety. W *Wokół katechezy posoborowej*. Red. Radosław Chałupniak, Jan Kochel, Jerzy Kostorz, Waldemar Spyra, 58–61. Opole: Redakcja Wydawnictwo Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Charytański Jan. 1985. Inspiracje soborowe w katechetyce. W *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*. Cz. 1. Red. Władysław Kubik, 13–44. Warszawa: ATK.
- Charytański Jan. 1991. Wymiar ekumeniczny. W *Podstawowe wymiary katechezy*. Red. Mieczysław Majewski, 129–143. Kraków: Poligrafia Salezjańska.
- Chrzanowski Jan. 1984. „O wychowanie ekumeniczne”. *Katecheta* 28 (2): 77–78.
- Czekalski Ryszard. 2012. *Bibliografia katechetyczna 2001–2010*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Czekalski Ryszard, Murawski Roman. Oprac. 2002. *Bibliografia katechetyczna 1996–2000*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Hanc Wojciech. 2015. „Dialogiczny wymiar formacji ekumenicznej w wychowawczym procesie – postulatory i sugestie ekumeniczne”. *Studia Oecumenica* 15: 437–464.
- Hanc Wojciech. 2011. „Ekumeniczny wymiar katechezy w ujęciu dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego”. *Ateneum Kapłańskie* 156 (3): 425–448.
- Hanc Wojciech. 2004. „Ekumeniczny wymiar katechezy”. *Studia Oecumenica* 4: 183–207.
- Hładowski Władysław. 1997. Wychowanie do ekumenizmu. W: *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. Red. Waław Hryniewicz, Jan Sergiusz Gajek, Stanisław Józef Koza, 727–730. Lublin: TN KUL.
- Hoffmann Kazimierz. 1962. „Co katecheta powinien wiedzieć o teologii ekumenicznej”. *Katecheta* 6 (1): 155–159.
- Jaskóła Piotr. 2004. Ekumenizm w katechezie. W *Wokół katechezy posoborowej*. Red. Radosław Chałupniak, Jan Kochel, Jerzy Kostorz, Waldemar Spyra, 73–76. Opole: Redakcja Wydawnictwo Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Kałużny Tadeusz. 2011. „Ekumeniczny wymiar katechezy”. *Symposium* 15 (2): 55–67.
- Kiciński Andrzej. 2005. „Współczesna formacja katechetów”. *Roczniki Teologiczne* 52 (6): 109–125.
- Kostorz Jerzy. 2011. „Ekumeniczny wymiar duszpasterstwa katechetycznego w parafii”. *Ateneum Kapłańskie* 156 (3): 449–479.
- Kostorz Jerzy. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Kostorz Jerzy. 2011. „Lekcja religii: płyta DVD + scenariusze lekcji”. *Katecheta* 55 (5): 74–80.
- Kostorz Jerzy. 2018. „Katechetyczne znaczenie listów pasterskich biskupa opolskiego na Tydzień Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan (2016–2018)”. *Studia Oecumenica* 18: 89–102.

- Kostorz Jerzy. 2012. Rola doświadczenia ludzkiego w kształtowaniu postaw ekumenicznych na katechezie. W *Ku doświadczeniu wiary*. Red. Krzysztof Kantowski, Wojciech Lechów, 109–120. Szczecin: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Kostorz Jerzy. 2010. „Wychowanie do postawy ekumenizmu w nauczaniu religii – doświadczenia katolickie”. *Paedagogia Christiana* 26 (2): 233–249.
- Łabendowicz Stanisław. 2015. „Formacja katechetów na współczesne czasy”. *Zeszyty Formacji Katechetów* 15 (4): 47–56.
- Łabendowicz Stanisław. 1994. *Formacja katechetów w dokumentach Kościoła i literaturze katechetyczno-dydaktycznej po Soborze Watykańskim II*, Lublin-Radom: Wydawnictwo Diecezjalne Radom.
- Łabendowicz Stanisław. 2004. „Potrzeba formacji katechetów w wymiarze podstawowym i permanentnym”. *Zeszyty Formacji Katechetów* 6 (4): 42–48.
- Majewski Mieczysław. 1995. *Pedagogiczno-dydaktyczne wartości katechezy integralnej*. Kraków: Poligrafia Salezjańska.
- Majewski Mieczysław. 1995. *Spotkania katechezy z teologią*. Kraków: Poligrafia Salezjańska.
- Majewski Mieczysław. 1995. *Tożsamość katechezy integralnej*. Kraków: Poligrafia Salezjańska.
- Misiaszek Kazimierz. 2006. „Jaka formacja katechetów?”. *Katecheta* 50 (12): 62–65.
- Murawski Roman, Czekalski Ryszard, Tochmański Jacek. Oprac. 1999. *Bibliografia katechetyczna 1945–1995*. Warszawa: Wydawnictwo ATK.
- Napiórkowski Stanisław Celestyn, Leśniewski Krzysztof, Leśniewska Jadwiga. Red. 2000. *Ut unum. Dokumenty Kościoła katolickiego na temat ekumenizmu 1982–1998*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2000, 30–101.
- Podsiad Antoni. 2000. *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*. Warszawa: PAX.
- Stala Józef. 2011. „Wiedzieć – zdobywanie wiedzy przez nauczyciela religii i katechetę: w kierunku formacji intelektualnej”. *Polonia Sacra* 15 (29): 307–320.
- Zellma Anna. 2013. *Profesjonalny rozwój nauczyciela religii*. Olsztyn: Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.